

УДК 343.21

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-10\(64\)-884-894](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-10(64)-884-894)

Захарчук Віктор Миколайович кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький, <https://orcid.org/0000-0002-0896-3747>

КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ ПОРУШЕННЯ САНІТАРНИХ ПРАВИЛ І НОРМ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ІНФЕКЦІЙНИМ ХВОРОБАМ ТА МАСОВИМ ОТРУЄННЯМ

Анотація. Стаття присвячена аналізу кваліфікуючих ознак складу кримінального правопорушення, що передбачене в ст. 325 Кримінального кодексу України, а саме – порушення правил та норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними, що спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки.

Певний час норми статті 325 КК України переважно були спрямовані на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) та на покарання винних осіб. Однак в останні роки ця стаття переважно регулює ті ж відносини, що й до пандемії, а саме відносини щодо запобігання виникненню і поширенню інфекційних хвороб людини, локалізацію та ліквідацію їх спалахів та епідемій, а також гострих неінфекційних хвороб та харчових отруєнь. Обов'язковою умовою відповідальності є наслідки у вигляді реального поширення епідемії, інфекційних та інших неінфекційних захворювань (отруєнь), або реальна загроза поширення епідемії, інфекційних та інших неінфекційних захворювань (отруєнь). Зважаючи на те, що склад кримінального правопорушення є матеріальним, потрібно встановити, що порушення певних правил було причинно пов'язано або з поширенням епідемій, інших інфекційних захворювань або масових неінфекційних захворювань (отруєнь) на певній території України, або зі створенням реальної загрози такого поширення.

У статті вказано на недосконалість законодавчого конструювання такої кваліфікуючої ознаки, як «спричинення загибелі людей» та запропоновано її змінити на «загибель кількох осіб». Саме таке формулювання дозволить чіткіше встановити наслідки діяння та сприятиме уніфікації термінології у Кримінальному кодексі України.

Проаналізовано зміст іншої кваліфікуючої ознаки «спричинення інших тяжких наслідків» та запропоновано її розуміти як смерть однієї особи,

спричинення тяжких тілесних ушкоджень одній чи кільком особам; спричинення середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом або більше особам; зараження захворюванням великої кількості осіб.

Ключові слова: санітарні правила і норми, інфекційні захворювання, загибель людей, інші тяжкі наслідки, карантин, COVID-19.

Zakharchuk Viktor Mykolayovych Candidate of Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Criminal Law and Procedure, Leonid Yuzkov Khmelnytsky University of Management and Law, Khmelnytsky, <https://orcid.org/0000-0002-0896-3747>

QUALIFYING CHARACTERISTIC OF VIOLATION OF SANITARY RULES AND STANDARDS FOR PREVENTION OF INFECTIOUS DISEASES AND MASS POISONINGS

Abstract. The article is devoted to the analysis of the qualifying features of the criminal offense provided for in Article 325 of the Criminal Code of Ukraine, namely, violation of rules and norms established for the purpose of preventing epidemic and other infectious diseases, as well as mass non-infectious diseases (poisoning) and combating them, which caused the death of people or other serious consequences.

For some time, the provisions of Article 325 of the Criminal Code of Ukraine were mainly aimed at preventing the emergence and spread of coronavirus disease (COVID-19) and punishing the guilty parties. However, in recent years, this article mainly regulates the same relations as before the pandemic, namely relations regarding the prevention of the emergence and spread of infectious diseases in humans, localization and elimination of their outbreaks and epidemics, as well as acute non-communicable diseases and food poisoning. A mandatory condition for liability is the consequences in the form of the actual spread of an epidemic, infectious and other non-communicable diseases (poisonings), or a real threat of the spread of an epidemic, infectious and other non-communicable diseases (poisonings). Given that the composition of the criminal offense is material, it is necessary to establish that the violation of certain rules was causally related either to the spread of epidemics, other infectious diseases or mass non-communicable diseases (poisonings) in a certain territory of Ukraine, or to the creation of a real threat of such spread.

The article points out the imperfection of the legislative construction of such a qualifying feature as «causing death of people» and proposes to change it to «death of several people». It is this formulation that will allow for a clearer establishment of the consequences of the act and will contribute to the unification of terminology in the Criminal Code of Ukraine. The content of another qualifying feature «causing other serious consequences» is analyzed and it is proposed to understand it as the death of

one person, causing serious bodily harm to one or more persons; causing moderate bodily harm to two or more persons; infection with a disease of a large number of persons.

Keywords: sanitary rules and regulations, infectious diseases, death of people, other serious consequences, quarantine, COVID-19.

Постановка проблеми. Важливою складовою забезпечення здоров'я населення є дотриманням санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням. Особливо актуально це набуло під час дії карантину, встановленого з березня 2020 року з метою запобігання розповсюдження гострої респіраторної хвороби COVID-19. Тоді була значно посилена санкція ст. 325 КК України, яка передбачає відповідальність за порушення правил та норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними. Але у зв'язку зі скасуванням карантину з 1 липня 2023 року норми статті 325 КК України знову більшою мірою повернулися до регулювання суспільних відносин, що пов'язані переважно із харчовими отруєннями, які відбуваються під час святкувань весіль, днів народження, корпоративів, здійснення іншого харчування населення (дітей у школах чи у дитячих таборах відпочинку, хворих у лікувальних закладах, засуджених у виправних колоніях тощо). Оскільки норми ст. 325 КК України є бланкетними, а також містять багато оціночних понять, які не мають однозначного тлумачення у теорії кримінального права та по-різному застосовуються у судовій практиці, необхідно встановити чіткі критерії застосування кримінальної відповідальності. Ускладнює кваліфікацію і те, що ці діяння переважно полягають у бездіяльності – коли особа свідомо не виконує певні правила правил та норми внаслідок недбалого або несумлінного відношення до них. Також вони можуть бути і у формі дії, що проявляється у неналежному виконанні певних правил. Правила, які порушує особа, можуть бути закріплені у різних нормативно-правових актах. Насамперед, це Закони України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 року № 2801-XI, «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06 квітня 2000 року № 1645-III, «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 року № 4004-XII, «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 23 грудня 1997 року, № 771/97-ВР, «Про безпечність та якість харчових продуктів» від 23 вересня 1997 року № 2302/-XII.

Відповідно до судової практики про поширення певного інфекційного захворювання можна вести мову за умов, коли відбулося зараження багатьох людей, або коли небезпека зараження реально загрожувала багатьом людям (тобто неозначено великій кількості людей). Конкретну кількість має визначати

суд, з врахуванням всіх обставин справи. Однак проблема виникає під час розмежування наслідків, а саме наслідку основного складу кримінального правопорушення (поширення інфекційних хвороб та масових неінфекційних захворювань (отруєнь) та наслідку кваліфікованого складу (тяжких наслідків).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кримінальна відповідальність за порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням у науці кримінального права переважно розглядаються в рамках досліджень кримінальних правопорушень проти здоров'я населення (монографії А.А. Музики та О.П. Гороха [12], монографія Є.В. Фесенка [17]). Велика кількість наукових робіт стосувалася дослідження актуальних питань кримінальної відповідальності за порушення правил і норм щодо запобігання COVID-19 (зокрема, наукові публікації С.О. Мазепи [11], А.А. Вознюка та С.С. Чернявського [4], Н.Є. Маковецької та Г.З. Яремко [19] та інших науковців). Актуальні питання кваліфікації порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням, а також відмежування цього кримінального правопорушення від суміжних кримінальних правопорушень розглянуті у статтях А.В. Данілової [4] та О.В. Шамсутдінова [18]. Водночас питання щодо кваліфікації саме кваліфікуючих (обтяжуючих) ознак порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням у науці кримінального права досліджені досить фрагментарно.

Метою статті є аналіз кваліфікуючих (обтяжуючих) ознак порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням, що передбачені у 2 ст. 325 КК України, осмислення теоретичних і практичних проблем, пов'язаних з їх встановленням.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 2 ст. 325 КК України кваліфікуючими ознаками цього кримінального правопорушення є спричинення загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків. Роз'яснення поняття наслідків у виді загибелі людей міститься у п. 6 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти довкілля». Під таким наслідком слід розуміти смерть хоча б однієї людини, що сталася внаслідок вчинення злочинів, відповідальність за які передбачена відповідними статтями КК України. Однак це роз'яснення прямо не стосується ст. 325 КК України [16]. Водночас у теорії кримінального права під загибеллю людей, як наслідком порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням розуміють загибель не менше ніж двох людей [8, с. 690].

Дане питання є неоднозначне, адже з філологічної точки зору словосполучення «загибель людей» означає множину – тобто смерть двох і більше людей. Крім того, у багатьох статтях КК України, де йдеться про наслідки у виді смерті

лише однієї особи – прямо вказано про наслідок у виді «смерті потерпілого» (наприклад у ч. 2 ст. 121, ч. 5 ст. 134 КК України та ін.). Тому виникає питання, чому один і той самий наслідок в КК України позначено різними поняттями? Видається, що для того, щоб чітко вказати на наслідок у вигляді загибелі кількох потерпілих доцільно використовувати поняття, вжите у ч. 3 ст. 286, ч. 4 ст. 286-1, ч. 3 ст. 414 та ч. 2 ст. 415 КК України, а саме – загибель кількох осіб. Тут однозначно має місце множина.

Варто звернути увагу на загальну законодавчу конструкцію досліджуваних кваліфікуючих ознак – «діяння має спричинити загибель людей чи інші тяжкі наслідки». Загалом у разі, коли у статтях Особливої частини КК України до наслідку «загибель людей» додана альтернатива «інші тяжкі наслідки», то саме останній зворот має охоплювати смерть лише одного потерпілого, а поняття «загибель людей» означає загибель двох і більше людей [1, с. 241].

Отож, досліджувану кваліфікуючу ознаку «загибель людей» слід розуміти як спричинення смерті кільком (двом і більше) особам, адже спричинення смерті лише одній особі входить до поняття «інші тяжкі наслідки». Оскільки ставлення до наслідків даного кримінального правопорушення є лише необережним, то й ставлення винної особи до загибелі людей теж є виключно необережним. Якщо ж таке ставлення буде умисним – тоді діяння слід кваліфікувати за іншими статтями – наприклад за ст. 113 КК України (диверсія), чи за ст. 115 КК України (умисне вбивство).

Загалом, саме такий наслідок є цілком логічним розвитком причинно-наслідкового зв'язку при порушенні санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням. Адже досить багато інфекційних хвороб можуть призвести до масової загибелі людей. Те ж саме стосується і реальності загибелі кількох людей в результаті масового отруєння.

Що ж до другого наслідку порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням у виді інших тяжких наслідків, то він може охоплювати смерть однієї особи. Але це не єдиний можливий наслідок.

Варто зауважити, що в ч. 2 ст. 325 КК України використовується формулювання не просто «тяжкі наслідки», а «інші тяжкі наслідки». Між ними є різниця. Так, Р.І. Лемеха вказує, що поняття «тяжкі наслідки» використовується для позначення єдино можливих наслідків кримінального правопорушення, тоді як поняття «інші тяжкі наслідки» вказує на альтернативні наслідки, які можуть бути заподіяні поряд з іншими наслідками, що вказані в диспозиції статті (наприклад, смерть потерпілого або інші тяжкі наслідки) [10, с. 225].

Відповідно до п. 21 постанови Пленуму Верховного суду України від 12 червня 2009 року № 7 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» під «іншими

тяжкими наслідками» слід розуміти випадки заподіяння тяжких тілесних ушкоджень хоча б одній людині, середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом і більше особам, шкоди у великих розмірах підприємству, установі, організації чи громадянам. У цьому ж пункті вказано, що тяжкість ймовірних наслідків визначається залежно від цінності благ, які поставлено під загрозу, кількості осіб, які можуть постраждати від небезпечних дій, розміру можливої матеріальної шкоди тощо» [15].

Хоч дане роз'яснення стосується лише кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва, саме таке розуміння «інших тяжких наслідків» певною мірою прийнятне і для ч. 2 ст. 325 КК України. Адже таку норму теж можна вважати своєрідним спеціальним кримінальним правопорушенням проти безпеки виробництва (харчового виробництва) та надання певних послуг (у сфері харчування, організації дозвілля) зі змішаною формою вини.

В.О. Навроцький вказує, що в теорії кримінального права і на практиці зустрічаються досить вільні тлумачення поняття «інші тяжкі наслідки». Тому, щоб запобігти надто широкому тлумаченню таких ознак, яке може стати передумовою застосування закону за аналогією, варто було б, на його думку, закріпити в законі положення, що в таких випадках діяння, наслідки чи інші ознаки, вважаються однорідними з тими, які прямо названі в диспозиції статті КК України [13, с. 392].

В теорії кримінального права «інші тяжкі наслідки» порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням (ч. 2 ст. 325 КК України) розглядають по-різному. Так, Ю.В. Баулін до інших тяжких наслідків цього кримінального правопорушення відносить спричинення тяжких тілесних ушкоджень одній чи кільком особам; спричинення середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом або більше особам; зараження захворюванням великої кількості осіб; заподіяння значної матеріальної шкоди фізичній або юридичній особі [9, с. 398]. Водночас О.О. Дудоров під такими наслідками розуміє смерть однієї особи, велику екологічну чи матеріальну шкоду, виникнення масових заворушень тощо [14, с. 809].

Л.П. Брич зазначає, що юридична конструкція «інші тяжкі наслідки» позначає меншу шкоду, ніж та, котра позначена терміном, що передує «іншим тяжким наслідкам» у комбінації альтернативних наслідків того чи іншого складу злочину [1, с. 236]. Якщо використовувати цей підхід, то перелік «інших тяжких наслідків» у ч. 2 ст. 325 КК України, що наведений Ю.В. Бауліним і О.О. Дудоровим загалом є правильним. Однак виникає кілька питань – наскільки така шкода може бути меншою від загибелі людей? До прикладу, чи може такою шкодою бути спричинення легких тілесних ушкоджень за ознакою короткочасного розладу здоров'я 100 потерпілим? А такий наслідок може бути цілком реальним зважаючи на те, що в результаті порушення санітарних норм та

правил під час приготування (зберігання) їжі для великих бенкетів можуть одночасно отруїтися 100 і більше людей.

Наступне питання – наскільки різними можуть бути такі наслідки? До прикладу, чи можна до таких наслідків відносити значну (О.О. Дудоров) або велику (Ю.В. Баулін) матеріальну шкоду?

Для відповіді на ці питання потрібно звернутися до правової позиції Верховного Суду про те, що визнання певних наслідків тяжкими належить до повноважень суду, який має всебічно перевірити докази настання таких наслідків і прийняти кінцеве рішення. Так, оцінці повинні бути піддані умови, в яких скоєно кримінальне правопорушення, значимість об'єкта посягання та інші, що мають істотне значення обставини тощо. Також необхідно встановити, чи не потрібно кваліфікувати настання таких наслідків ще й за іншою статтею КК України, тобто кваліфікувати вчинене за сукупністю кримінальних правопорушень [6].

Тому при визначенні «інших тяжких наслідків» відповідно до ч. 2 ст. 325 КК України слід використовувати не всі запропоновані в науці наслідки кримінального правопорушення, а лише ті, які перебувають у причинно-наслідковому зв'язку з порушеннями відповідних правил і перебувають у певних межах. Тобто вони мають бути більш значимими, ніж передбачені в основному складі досліджуваного кримінального правопорушення і не важчими, ніж загибель однієї людини.

У судовій практиці під такими наслідками визнаються отруєння досить великої кількості людей. Водночас у зв'язку з цим виникає окреме питання кваліфікації – це розмежування тяжких наслідків, як кваліфікуючої ознаки, і наслідків у вигляді реального поширення епідемії, інфекційних та інших неінфекційних захворювань (отруєнь). Тобто з якого моменту (чи з якої кількості потерпілих) реальне поширення відповідних хвороб стає тяжким наслідком. До прикладу, обвинувачена Особа_4 реалізувала покупцям рибу гарячого копчення «Скумбрія», яку попередньо виготовила за допомогою спеціального обладнання у приміщенні власного гаража. Внаслідок споживання вказаної риби, 61 особу було госпіталізовано з діагнозом «Сальмонельоз». Дії Особа_4 кваліфіковано за ч. 2 ст. 325 КК України за ознакою спричинення «інших тяжких наслідків» [2]. Хоча в іншому подібному випадку, де також в результаті порушення санітарних норм та правил під час проведення у ресторані весілля, що призвело до масового отруєння понад 60 людей [2] дії винної особи були кваліфіковані за ч.1 ст. 325 КК України.

Загалом, при розмежуванні подібних випадків слід оцінювати не тільки кількість потерпілих, а й стан їх здоров'я і тривалість лікування. Адже, до прикладу, у переважній більшості випадків сальмонельоз спричиняє не середньої тяжкості, а легкі тілесні ушкодження за ознакою короточасного розладу здоров'я.

Також не можна погодитися із тим, що до інших тяжких наслідків досліджуваного кримінального правопорушення слід відносити майнову шкоду у певному розмірі. Адже, по-перше, наслідки у виді майнової шкоди не є типовими для об'єкта аналізованого кримінального правопорушення, по-друге, у разі заподіяння такої шкоди питання має вирішуватися в порядку цивільного судочинства. Що ж до наслідків у вигляді середньої тяжкості тілесних ушкоджень не менше ніж двом потерпілим, то питання про тяжкість таких наслідків слід вирішувати в кожному конкретному випадку з врахуванням того, який діагноз констатовано у потерпілих і настільки значною та тривалою є шкода для їх здоров'я.

Також важливим для кваліфікації є питання про те, коли можна констатувати, що відбулося поширення відповідних інфекцій. При вирішенні цього питання слід звертати увагу на те, яким чином передається інфекційне захворювання і чи були реальні підстави для його масової передачі від однієї людини до іншої. Оскільки переважна більшість судових рішень по ст. 325 КК України стосується зараження сальмонельозом, проаналізуємо способи його передачі. Так, механізм передачі інфекції – фекально-оральний. Зараження відбувається аліментарним, водним і побутовим шляхами. Навіть попри відсутність ознак сальмонельозу людина є бактеріоносієм, тобто сама може не хворіти, але бути джерелом зараження для інших людей. Однак 96-98 % випадків інфікування пов'язане зі споживанням забрудненої сальмонелами їжі: молочних та м'ясних продуктів, а також яєць хворих птахів [7, с. 100]. Отож, переважно зараження сальмонельозом відбувається під час вживання зараженої їжі, а не під час контакту з іншими хворими.

Таким чином вести мову про поширення певного інфекційного захворювання можна тоді, коли відбулося зараження багатьох людей, або коли небезпека зараження реально загрожувала багатьом людям (тобто неозначено великій кількості людей). Конкретну кількість має визначати суд, з врахуванням всіх обставин справи. Аналіз судової практики показує, що кількість потерпілих у досліджуваних кримінальних правопорушеннях коливається від трьох до шістдесяти однієї особи. Якщо ж було інфіковано лише 1-2 особи, або була реальна загроза зараження лише 1-2 осіб, то у таких випадках не можна говорити про поширення інфекційної хвороби. Водночас, якщо отруїлась лише одна чи дві особи, при цьому для великої кількості осіб була створена реальна загроза отруєння, то такі дії слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 325 КК України.

Висновки. Кваліфікуючу ознаку порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням «загибель людей» слід розуміти як спричинення смерті кільком (двом і більше) особам, оскільки спричинення смерті лише одній особі входить до поняття «інші тяжкі наслідки». До інших тяжких наслідків порушення санітарних правил і норм щодо

запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням слід відносити смерть однієї особи, спричинення тяжких тілесних ушкоджень одній чи кільком особам; спричинення середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом або більше особам; зараження захворюванням (отруєнням) великої кількості осіб. Також слід оцінювати не тільки кількість потерпілих, а й стан їх здоров'я і тривалість лікування. При визначенні того, що відбулося зараження захворюванням (отруєнням) великої кількості потерпілих потрібно встановити, які правила були порушені, характер дій особи, яка допустила певні порушення, а також проміжок часу, який має пройти від порушення певних правил до поширення захворювань, причини, в результаті яких було усунуто загрозу настання наслідків. Лише комплексна оцінка усіх обставин дозволить констатувати наявність або відсутність реального поширення захворювання.

Література:

1. Брич Л.П. Розмежування складів злочинів, спільною ознакою яких є суспільно небезпечні наслідки у вигляді шкоди здоров'ю людини: зміст спільних ознак. Вісник Львівського університету. Серія юридична. Вип. 50. 2010. С. 230-243. URL: http://www.univer.km.ua/statti/brych_l.p.
2. Вирок Вишгородського районного суду Київської області 26 серпня 2016 року у справі № 363/3261/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/60003783>
3. Вирок Кам'яно-Бузького районного суду Львівської області від 28 вересня 2020 року у справі № 446/2415/19. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91825722>
4. Вознюк А.А., С.С. Чернявський. Порушення правил і норм щодо запобігання COVID-19: актуальні проблеми кримінальної та адміністративної відповідальності. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2020. № 1. С. 8-19. URL: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/19999>
5. Данілова А.В. Діалектичний характер юридичної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб. Університетські наукові записки. 2022. № 3 (87). С. 59-72. URL: <https://irlykhuml.univer.km.ua/handle/123456789/122>
6. Деякі правові позиції Верховного Суду з питань застосування закону України про кримінальну відповідальність за 2018 рік. URL: [https://protocol.ua/ua/deyaki_pravovi_pozitsii_verhovnogo_sudu_z_pitan_zastosuvannya_zakonu_ukraini_pro_kriminalnu_vidpovidalnist_\(sistem_atizovana_dobirka\)_1/](https://protocol.ua/ua/deyaki_pravovi_pozitsii_verhovnogo_sudu_z_pitan_zastosuvannya_zakonu_ukraini_pro_kriminalnu_vidpovidalnist_(sistem_atizovana_dobirka)_1/)
7. Інфекційні хвороби: підручник. Київ. Видавництво «Медицина», 2020. 688 с.
8. Кримінальне право (Особлива частина): підручник. За ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. У 2-х т. Т.1. Луганськ: «Елтон-2», 2012. 780 с.
9. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти. За ред. професорів В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ. Юрінком Інтер, Право, 2015. 476 с.
10. Лемеха Р.І. Тяжкі наслідки як наскрізне кримінально-правове поняття: монографія. За ред. В.О. Навроцького. Львів: Видавництво «Растр-7», 2017. 180 с.
11. Мазепа С.О. Кримінальна відповідальність за порушення карантину в умовах пандемії COVID-19. Актуальні проблеми правознавства. 2020. № 2. С. 143-149. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1012>

12. Музика А.А., Горох О.П. Покарання та його застосування за злочини проти здоров'я населення: монографія. Державний науково-дослідний інститут митної справи. Київ: Видавець Паливода А.В., 2012. 404 с.
13. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2006. 706 с.
14. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. та допов. К.: Юридична думка, 2012. 1316 с.
15. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва: постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 12 червня 2009 року. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS090190.html
16. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: постанова Пленуму Верховного Суду України № 17 від 10 грудня 2004 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04>
17. Фесенко Є.В. Злочини проти здоров'я населення та система заходів з його охорони: Монографія. К.: Атіка, 2004. 280 с.
18. Шамсутдінов О.В. Проблеми кваліфікації порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням. Вісник Національної академії правових наук України. 2025. Т. 32. №1. С. 272–300. DOI: 10.31359/1993-0909-2025-32-1-272
19. Яремко Г.З., Маковецька Н.Є. КК України vs COVID-19 (кваліфікація порушень населенням карантинних заходів). Правничий вісник Університету «КРОК». 2020. № 39. С. 103-112. Retrieved from DOI: <https://doi.org/10.31732/2707-9155-2020-39-103-112>

References:

1. Brych L.P. (2010). Rozmezhuвання skladiv zlochniv, spilnoyu oznakoyu yakych ye suspilno nebezpechni naslidky u vyhlyadi shkody zdorov'yu lyudyny: zmist spilnykh oznak [Delimitation of the elements of crimes, the common feature of which is socially dangerous consequences in the form of harm to human health: the content of common features]. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya yurydychna – Bulletin of Lviv University. Legal Series, 50, 230-243. Retrieved from http://www.univer.km.ua/statti/brych_l.p. [in Ukrainian].
2. Vyrok Vyshhorodskoho rayonnoho sudu Kyivskoyi oblasti 26 serpnia 2016 roku u spravi № 363/3261/16-k [Verdict of the Vyshgorod District Court of Kyiv Region of August 26, 2016 in case № 363/3261/16-k]. reyestr.court.gov.ua. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/60003783> [in Ukrainian].
3. Vyrok Kamyanko-Buzkoho rayonnoho sud Lvivskoyi oblasti vid 28 veresnya 2020 roku u spravi № 446/2415/19 [Verdict of the Kamianko-Buzsky District Court of Lviv Region of September 28, 2020 in case № 446/2415/19]. reyestr.court.gov.ua. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91825722> [in Ukrainian].
4. Voznyuk A.A., Chernyavsky S.S. (2020). Porushennya pravyl i norm shchodo zapobihannya COVID-19: aktualni problemy kryminalnoyi ta administratyvnoyi vidpovidalnosti [Violation of rules and regulations for the prevention of COVID-19: current problems of criminal and administrative liability]. Yurydychnyy chasopys Natsionalnoyi akademiyi vnutrishnikh sprav – Legal Journal of the National Academy of Internal Affairs, 1, 8-19. Retrieved from <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/19999> [in Ukrainian].
5. Danilova A.V. (2022). Dialektychnyy kharakter yurydychnoyi vidpovidalnosti za porushennya zakonodavstva pro zapobihannya vynyknennyyu i poshyrennyu osoblyvo nebezpechnykh infektsiynykh khvorob [Dialectical nature of legal liability for violation of legislation on the prevention of the occurrence and spread of especially dangerous infectious diseases]. Universytetski naukovi zapysky – University Scientific Notes, 3 (87), 59-72. Retrieved from <https://irlykhuml.univer.km.ua/handle/123456789/122> [in Ukrainian].

6. Deyaki pravovi pozytsiyi Verkhovnoho Sudu z pytan zastosuvannya zakonu Ukrayiny pro kryminalnu vidpovidalnist za 2018 rik. [Some legal positions of the Supreme Court on the application of the Law of Ukraine on Criminal Liability for 2018]. protocol.ua. Retrieved from [https://protocol.ua/ua/deyaki_pravovi_pozitsii_verhovnogo_sudu_z_pitan_zastosuvannya_zakonu_ukraini_pro_kryminalnu_vidpovidalnist_\(sistemizovana_dobirka\)_1/](https://protocol.ua/ua/deyaki_pravovi_pozitsii_verhovnogo_sudu_z_pitan_zastosuvannya_zakonu_ukraini_pro_kryminalnu_vidpovidalnist_(sistemizovana_dobirka)_1/) [in Ukrainian].
7. Golubovska O.A. (2020). Infektsiyni khvoroby [Infectious diseases]. Kyiv: Publishing house «Medicina» [in Ukrainian].
8. Dudorov O.O., Pysmensky E.O. (2012). Kryminalne pravo (Osoblyva chastyna) [Criminal Law (Special Part)]. Lugansk: «Elton-2» [in Ukrainian].
9. Lemekha R.I. (2017). Tyazhki naslidky yak naskrizne kryminalno-pravove ponyattya [Severe consequences as a cross-cutting criminal law concept]. Lviv: «Rastr-7». [in Ukrainian].
10. Mazepa S.O. (2020). Kryminalna vidpovidalnist za porushennya karantynu v umovakh pandemiyi COVID-19. [Criminal liability for violation of quarantine in the context of the COVID-19 pandemic]. Aktualni problemy pravoznavstva – Current problems of law, 2, 43-149. Retrieved from <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1012>.
11. Muzyka A.A., Gorokh O.P. (2012). Pokarannya ta yoho zastosuvannya za zlochyny proty zdorovya naseleण्या [Punishment and its application for crimes against the health of the population]. Kyiv: Publisher Palyvoda A.V. [in Ukrainian].
12. Navrotskyi V.O. (2006). Osnovy kryminalno-pravovoyi kvalifikatsiyi [Fundamentals of criminal legal qualification]. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
13. Melnyk M.I., Khavronyuk M.I. & al (2012). Naukovo-praktychnyy komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrayiny [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine]. Kyiv: Yurydychna dumka [in Ukrainian].
14. Pro praktyku zastosuvannya sudamy Ukrayiny zakonodavstva u spravakh pro zlochyny proty bezpeky vyrobnytstva: postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrayiny № 7 vid 12 chervnya 2009 roku [Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine № 7 of June 12, 2009. [On the practice of applying legislation by the courts of Ukraine in cases of crimes against production safety]. search.ligazakon.ua. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/VS090190.html [in Ukrainian].
15. Pro sudovu praktyku u spravakh pro zlochyny ta inshi pravoporushennya proty dovkillya: postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrayiny № 17 vid 10 hrudnya 2004 roku [On judicial practice in cases of crimes and other offenses against the environment (2004). Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine №. 17 of December 10, 2004]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04> [in Ukrainian].
16. Fesenko E.V. (2004). Zlochyny proty zdorovya naseleण्या ta systema zakhodiv z yoho okhorony [Crimes against public health and the system of measures to protect it]. Kyiv: Atika, [in Ukrainian].
17. Shamsutdinov O.V. (2025). Shamsutdinov O.V. Problemy kvalifikatsiyi porushennya sanitarnykh pravyl i norm shchodo zapobihannya infektsiynym khvorobam ta masovym otruyennyam [Problems of qualification for violation of sanitary rules and standards related to the prevention of infectious diseases and mass poisoning]. Visnyk Natsionalnoyi akademiyi pravovykh nauk Ukrayiny – Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, 32(1), 272-300. Retrieved from DOI: 10.31359/1993-0909-2025-32-1-272 [in Ukrainian].
18. Yaremko G.Z., Makovetska N.Ye (2020). KK Ukrayiny vs COVID-19 (kvalifikatsiya porushen naseleण्या karantynnykh zakhodiv) [Criminal Code of Ukraine vs COVID-19 (qualification of violations of quarantine measures by the population)]. Pravnychyy visnyk Universytetu «KROK» – Legal Bulletin of the University «KROK», 39, 103-112. Retrieved from DOI: <https://doi.org/10.31732/2707-9155-2020-39-103-112> [in Ukrainian].